

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:9

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr K. Fernhout, Baarn; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijss, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:
Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Jaarwisseling. — Uit de Schrift: Geweldiger (Ps. 93:4). — Kerkelijk Leven: Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks). VI. „Doleerende opmerkingen“. — Lit. en Kunst: Kerst- en Silvesterpoëzie van Willem de Mérode, II. — Opvoeding en Onderwijs: Kinderen, wat zijn ze? IV. — Pop. Wet. Schetsen: De dingen van zijn Vader. — Uit de Historie: Hoe men geschiedenis schrijft. II. — Perschoon. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Jaarwisseling.

Het jaar is weer voorbij.

Het jaar van depressie en het jaar van hope. Het jaar van een koningsmoord en het jaar van een mislukte ontwapenings- en vlootconferentie. Het jaar van de Uiverglorie en het jaar van de Uivercalasrophe. Het jaar van het sterven onzer veelbeminde Koningin-Moeder, de barmhartige, en het jaar van het worstelen om door barmhartigheid te redden. Het jaar van het sterven van onzen eenigen prins en het jaar van de wille weduwekap onzer geliefde Vorstin.

Het was een jaar van wijsheid en een jaar van dwaasheid. Grote wijsheid heeft, als middel in Gods hand, oorlogen weten te voorkomen; maar bij de overleggingen dezer wijsheid zaten mensen, die aan een keizermoord hun positie danken, mede aan tafel, om te overwegen wat gedaan moest worden tegen hen, die van een vage schuld van nalatigheid inzake een koningsmoord werden beticht. Het was een jaar van worstelen om het Schip van Staat rechten koers te doen houden en het was een jaar, waarin mensen zonder verantwoordelijkheid hun wanwijsheid propageerden en de hoofden op hol maakten met allerlei onverantwoordelijke theorieën. Het was een jaar van strijd voor de Kerk van Christus; het was een jaar waarin de Kerk des Heeren Gods wondere zegeningen herdacht. Het was het jaar van de herdenking van de Afscheiding, die de eenheid zocht door de waarheid. Het was het jaar waarin in naam der waarheid op vele wijzen de eenheid werd verbroken.

Wij buigen ons en wij zeggen: „O God, wat zijn wij mensen dwaas en wat doen wij het altijd weer slecht, wat doet Gij het altijd weer goed“.

Wij gewinnen zoo aan het voortschrijden van den tijd.

Wij komen er zoo weinig toe om rustig ons rekenschap te geven van wie wij zijn voor elkaar, van wie wij zijn voor God.

En nu is het gemakkelijk om elkaar in een Oudejaarsavondstemming te praten.

Maar dat helpt zoo weinig.

De eerste vraag is, of wij voor Gods aangezicht Oudelaarsavond vieren kunnen. Of wij den moed hebben om achterom te zien, ook als het licht Gods valt over ons leven in het afgelopen jaar.

Wij gewinnen dikwijls niet alleen aan het voortschrijden van den tijd, maar ook aan de steeds aanwezige genade van onzen God in Christus. Hoe weinig worden wij aangegrepen door de gedachte, dat God, onze God, in den band van Zijn Verbond ons bindt, van dag tot dag en van jaar tot jaar. Hoe menigmaal klagen wij over alles en nog wat, zonder te letten op de trouw van Hem, die ons steeds draagt. Hoe dikwijls zijn wij bereid tot klacht, zonder te letten op den ernst van het woord: „Wat klaagt dan een levend mensch? Een iegelijk klage vanwege zijn zonden“.

En zoo worden wij er juist bij de jaarwisseling zoo sterk aan herinnerd, dat het alleen Gods genade is, waardoor wij zijn kunnen, wat wij zijn; dat het alleen de ontferming van onzen God is, die ons, zelfs als wij klagende onzen weg gaan, moet dragen en ondersteunen.

De vraag dringt zich dan ook aan ons op of wij verder gekomen zijn in 1934. Of wij dichter bij Christus gekomen zijn, of wij gegroeid zijn in ons geloof, of wij gewassen zijn in heiligheid.

Wat hebben wij in het afgelopen jaar beteekend voor Gods Koninkrijk? Wat hebben wij aan vruchten voortgebracht? Zijn wij leesbare brieven van Christus geweest? Ja, het is wel waar, het blijven altijd hanepooten die wij schrijven, maar heeft die, die lezen wilde in ons leven den naam Christus kunnen spelen?

Elken dag moeten wij ons de vraag stellen, wat ons leven beteekent. Maar Oudjaar geeft ons bijzondere reden om daartoe even stil te zijn.

En wanneer wij dan moeten erkennen, dat wij weinig vrucht dragen, behooren wij ons dan niet af te vragen of dat ook kan komen, omdat wij te weinig leven vanuit den band met Hem, in wien wij alleen vrucht dragen kunnen? „Zonder mij kunt gij niets doen“, zoo zeide Christus. Dat wij vaak zoo weinig kunnen doen, zou dat ook komen daardoor, dat wij „doen“ buiten Hem om?

Christus stelt ons bij de jaarwisseling voor Zijn aangezicht. En als wij tegenover Hem staan, wat is er dan veel van ons werk waarop wij trotsch waren, veel van onzen ijver waardoor wij onszelf bezielde achten, veel van onze beste pogingen die wij vol moed in daden wilden omzetten, dat verdwijnen moet, omdat het voor Hem niet kan bestaan, wij wij immers zoo vaak gewerkt en gedaan, gewild en gepoogd, gesproken en gestreden hebben, zonder dat onze levensuitingen opkwamen uit den eenigen wortel van waarachtig leven in gemeenschap met onzen Heiland, door den geest Gods in ons gewerkt.

Ach, wat hebben wij het in 1934 ook weer slecht gedaan.

Maar als wij zoo er tegenover staan, dan belevan wij de jaarwisseling biddend.

Want dan vragen wij voor het nieuwe jaar onzen God of Hij ons nu eindelijk eens wil laten sterven aan onszelf, aan ons eigen willen, aan ons eigen pogen, aan ons eigen streven; zoo, dat God ons leert, dat Hij in ons werken moet door Zijn Geest het willen en het volbrengen naar Zijn welbehagen.

Laten wij belijden, dat wij alleen dan wat van 1935 terecht zullen brengen, wanneer Christus door Zijn geest Zijn werk in ons voltrekt.

En dan weten wij het, dat wij leven in een tijd vol van spanningen.

Onze arme wereld leeft elken dag op den rand van een afgrond. Wij weten het zoo goed, dat het heusch enkel maar een banaliteit is, wanneer wij het zeggen.

En toch, en toch, wij zeggen daarmee zoo iets geweldigs, zoo diep ernstigs, zoo iets aangrijpends.

Als het waar is, dat de wereld dwaas is, dat onze cultuur te gronde dreigt te gaan, dat het menselijke kunnen een fiasco dreigt te worden, dat men geen perspectief ziet, waar men ook kijkt, — blijft het dan ook niet waar, dat wij als Christenen komen met de pretentie dat er wel perspectief is, dat er wel hoop is, dat er wel verwachting is?

En wat doen wij nu om in onzen armen tijd, in deze arme wereld van die verwachting te getuigen?

Zijn wij waarlijk dragers van het licht der verlossing?

Leggen wij waarlijk getuigenis af van de hope die in ons is, zoo, dat een arme wereld het hooren kan en dat de duizenden stumperds, die moedeloos daar heen gaan, getrokken worden door het licht dat geschieden heeft in de duisternis van ons eigen hart?

Wij beginnen nu een nieuw jaar. Wij gelooven dat wij van Christus zijn.

En wij zingen misschien:

Nu stap ik rustig aan,
'k Betreed een effen baan, —
maar kom! men op de baan naast ons wandelen,

omdat men getrokken wordt door de geloofsrust waarmee wij 1935 aanvangen?

Sprekten wij nu van den vrede, die in ons is en van de verwachting dat 1935 altijd goed zal zijn, hoe het ook gaat, op zulk een wijze, dat anderen het ook kunnen verstaan?

Beseffen wij wel den geweldigen ernst van het feit dat wij als Christenen, als leden van de Kerk des Heeren nu weer vlak voor een nieuw jaar staan, een jaar waarin onze wereld, ons volk, onze omgeving mede voor onze rekening liggen?

Laten wij ons licht alzoo schijnen voor de menschen, dat zij onzen Vader die in de hemelen is, verheerlijken?

Wat zijn wij dikwijls slap, slap ook in ons getuigenis. Wij zijn vaak zoo noodeloos klein, klein in onze opmerkingen, klein in onzen strijd. Wij strijden tegen de muggen in het eigen huis — dat is op zichzelf zoo erg niet — maar wij zijn daar dikwijls zoo ernstig mee bezig en wij slaan zoo verwoed in alle richtingen, dat wij niet merken, dat daarbuiten de vijanden van Gods Koninkrijk brandstoffen aandragen om Gods tempel in brand te steken. Wij merken niet, dat de listige vijand honderden van onze jonge menschen lokt naar het kamp aan de overzijde. Wij merken het niet, dat er toeschouwers staan daarbuiten die zeggen: „Hé, christen-zijn beteekent zeker vliegvanger wezen“.

Laten wij bij de jaarwisseling bidden van onzen God, dat wij in 1935 den goeden strijd strijden mogen.

Dat wij uitgaan mogen om te zoeken, te behouden, te redden vele van onze arme medemenschen.

Maar ook dat wij getrouwd mogen zijn om te getuigen tegen de verdwazing van een schuldlige wereld.

Wij hebben het zoo noodig te bidden dat oprechtheid en vroomheid ons behoeden.

Ons Christendom is vaak zoo machteloos, omdat beide al te zeer onthreken.

Eerzucht, ijdelheid, geldgierigheid, baantjesjagerij, vleierij, mooiweerspelerij, ook kuiperij, laster, achterklap en ziekelijke begeerten om in de wereld groot genoemd te worden, bederven dikwijls het beste van onze kracht.

Laat de jaarwisseling ons brengen tot zelfonderzoek, zoo, dat wij ons voor God buigen met de bede

Beproof vrij van omhoog
Mijn hart, dat voor Uw oog,
Alwetende, steeds open lag.

En eerst wanneer wij in die gestalte zijn kunnen wij om Gods wil iets voor Gods Koninkrijk beteekenen. Dan eerst kunnen wij als Christenen het jaar beginnen in de wetenschap, dat wij een strijd te strijden hebben; een strijd tegen een zondige wereld evenzeer als tegen ons eigen zondige hart.

Dan kunnen wij ook ernstig pogen, het werk van onzen God te dienen op elk terrein des levens.

Dan durven wij ook getuigen tegen de dwaasheden die wij in de wereld zien.

Dan durven wij ook elkander de waarheid te zeggen tot heil van de zaak van Gods Koninkrijk.

En dan heeft de jaarwisseling een loutering voor ons beteekend.

Dan zijn wij door de genade onzes Gods met nieuwe kracht bezielde.

En dan is, door de gunst onzes Gods over ons, de toekomst licht, wij de glansen van Gods ontferming er over schijnen.

Ach ja, dat wisten wij allemaal al lang.
Nieuw is dat alles niet.
Neen, want het Christendom heeft ook niet de bedoeling om nieuws te brengen.
Het wil, dat gij nieuw wordt.
Vouw nu Uw krant maar dicht en zeg maar:

„Dit wist ik alles reeds”, en vraag een kop thee. Dan is er blijdschap in de hel.

Of wilt ge het anders en wilt ge „ja” zeggen? „Ja” door Uw daad?

Wilt ge het vragen bij de jaarwisseling: „O God, help mij, ... zóó móét het, ... maar ik kán niet...”

Dan is er nieuwjaarsvreugde in den hemel, bij de engelen Gods.

J. W.

UIT DE SCHRIFT

Geweldiger.

(Bij de Jaarwisseling.)

Doch de HEERE in de hoogte is geweldiger dan het bruisen van groote wateren, dan de geweldige baren der zee. Psalm 93:4.

Twee gedachten beheerschen dit woord van God: geweldig zijn de baren der zee, maar geweldiger is de HEERE. Boven het feit, in de stellende trap geconstateerd, staat dat, waarvoor de vergelijkende trap moet worden gebruikt.

Geweldig is het bruisen der groote wateren, en van de baren der zee. Daarbij denkt ge hier niet aan een schildering van een natuurfatfeel. Dat is slechts het beeld, waarin een ander nog vreeselijker gebeuren geschilderd wordt.

De groote wateren, de baren der zee — dat zijn de groote machten, die het leven der volken in beroering brengen. De geweldige krachten, die het in de wereld doen stormen. Groote mogendheden en hun politiek. Groote, wereldomvattende combinaties, die naar men zegt, den loop der geschiedenis beïnvloeden in het geheim, zonder dat men aan de oppervlakte daarvan iets ziet. Geweldige geestesstromingen, die de publieke opinie overvaren en leiden in nooit gekende sporen.

Voorbeelden behoeven niet te worden gegeven. We denken allen direct aan zeer bijzondere invloeden op allerlei terrein, waarvan we de inwerking nu ondergaan, over het algemeen ten ongunste. Invloeden, die de wereld dreigen te voeren naar den ondergang.

En de dichter van Psalm 93 noemde dat alles: het bruisen van groote wateren, de geweldige baren der zee.

Maar daarnaast schrijft hij van de macht des HEEREN. Die noemt hij met hetzelfde woord, maar — dan gezet in de comparatief: de HEERE in de hoogte is geweldiger.

Hoe groot de macht des HEEREN is, leest ge hier niet. Wie zal dat ook meten en zeggen? Wie zal Zijn mogendheden verhalen? Het is ook niet nodig, want iets anders staat hier: dat de HEERE geweldiger is. Van de twee machten, die tegen elkaar worstelen om den voorrang en de zege, is de HEERE de geweldigste. De winnende. Die alleen den loop der geschiedenis bepaalt.

In wiens hand en wiens plan alle volken en conferenties en bonden en combinaties en machinaties niets dan dienende slaven zijn. Is de artillerist niet geweldiger dan het geschut? Is de ruiter niet geweldiger dan het paard? Is de electro-ingenieur niet geweldiger dan de motor is? Zóó, ja, van verre zóó, is de HEERE geweldiger dan de geweldige baren der zee.

1934 is voorbijgegaan. Nog enkele uren, en dan is het jaar weggevlucht, en verleden geworden, dat nooit terugkeeren zal.

Wat we hebben gezien, is het bruisen van de groote wateren, van de geweldige baren der zee. Beroering der volken. Het stormen van sterke machten. Het pogen van groote mannen. Het grijpen naar groote resultaten. En onder dat alles beefde de aarde. De volken stonden ontzet te staren naar het rumoer, dat het menschenleven beven doet.

We kwamen onder den indruk van de geweldige krachten, die pogen te bepalen het pad waarlangs de geschiedenis der wereld zal gaan. We zagen inderdaad, dat geweldige machten aan het werk zijn op deze aarde, ten goede of ten kwade. Het beefde vaak in onze ziel over zooveel macht, die zich wierp op het stuurrad der geschiedenis.

Maar — dat ééne hebben we gezien: de HEERE in de hoogte was geweldiger! Volken en regeerders hebben getracht, uitkomst te vinden uit de nijpende ellende, en tot heden mislukte het: de HEERE was geweldiger; de HEERE, die met Zijn oordeelen nog niet aan het einde gekomen is.

Het menschenlijk genie en de menschenlijke energie klommen steeds hoger, en sommige dwazen meenden reeds, dat door deze prachtresultaten bezwezen was het koningschap van den mensche-meester; maar God brak het stuk als speelgoed, als snippers papier, die door den stormwind worden voortgejaagd. De HEERE in de hoogte was geweldiger.

Christenen hebben vaak gebedd bij het razen van den storm, die de volken in hun voorspoed sloeg, en soms gevraagd, of er voor hen wel een

plaats blijven zou om te kunnen staan zonder vergaan — maar de HEERE in de hoogte was geweldiger.

Op den Oudejaarsavond zingt triumfeerend en verneederend, beschamend en troostend dat lied van Gods comparatief ons in het oor — dat, hoe hoog ook de macht klimmen mag van den geweldigen mensch, de HEERE in de hoogte altijd geweldiger blijft.

Zoo was het. Zoo is de geschiedenis. En zoo is de profetie. Tegenover het geweldige van den mensch zal God steeds in den comparatief blijven staan.

Wie zal zeggen, wat 1935 brengen zal aan ontplooiing van de macht van den mensch en tegenover het geweld van de groote baren der zee?

Nog hooger slaan van de geweldige golven? Nog driester opstaan van het ongelooft en de vijandschap? Nog vreeselijker slaan van de bange nooden? Nog donkerder vallen van den nacht?

Meer te vragen is niet nodig. Ge kunt het zelf vermenigvuldigen eindelijk.

En misschien zal wat het komende jaar zal geven te aanschouwen aan machtsontplooiing van de groote machten, die hier heerschen, wel kunnen worden samengevat in het woord der bewondering of der ontzetting: geweldig. Misschien nog véél meer intensief en extensief dan wat vroegere jaren gaven te aanschouwen.

Maar uw hart worde niet ontroerd. Tegenover God staat alle macht steeds in de minderheid. God staat altijd hooger. Altijd zal triumfeerend zeggen het Woord van God: de HEERE in de hoogte is geweldiger.

Dat is op zichzelf geen vertroosting. Wat baat dat voor u, en wat maakt dat uit, wie geweldiger is? Behalve, als ge in Jezus Christus bij dien God geborgen zijt.

Uw Koning heeft gezegd: Mij is gegeven alle macht in den hemel en op de aarde.

Dat troost de Zijnen ook bij den ingang van dit nieuwe jaar.

Zie dan maar rustig onder de oogen in het scheidende en in het komende jaar de geweldige machten, die grijpen en dringen naar de heerschappij — met de wetenschap des geloofs: de HEERE in de hoogte is geweldiger.

Rust mijn ziel, uw God is Koning,
Heel de wereld Zijn gebied. C. B.

KERKELUK LEVEN

Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks). VI.

Zooals we zeiden, komt dus thans de vraag aan de orde, of het wel waar is, dat dr A. Kuyper Sr. (over dr H. Bavinck spreken we later) een heusche „leer” der pluriformiteit ontwikkeld heeft. Of men m.a.w. spreken mag van een bewust volgehouden, vooraf consequent ingedachte leer van de pluriformiteit der kerk bij dr A. Kuyper.

Naar mijn meening is het zoo niet. Want wat dr A. Kuyper daarover zegt, is m.i. niet „einhelich”.

We zullen, om voor de theologisch niet-geschoolde lezers het volgen der bespreking te vergemakkelijken, eens beginnen met enkele uitspraken van dr A. Kuyper naast elkaar te plaatsen, gelijk we die in één en hetzelfde boek aantreffen.

We kiezen daartoe dezen keer de Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid. We geven aan de citaten letters ter aanduiding. Hier en daar spatieer ik zelf.

Citaat A. „Inzoverre in de Kerk zich de levensstroom van den Christus voortbeweegt en „de Schrift door haar als „pilaar en vastigheid der „waarheid” gedragen wordt, is metterdaad de „Kerk van Christus (mits niet als instituut „opgevat) alleenzaligmakend. Buiten haar is er „geen zaligheid” (II, 356).

Citaat B. „Niet, alsof hetzij Luther, hetzij „Calvijn zulk een pluriformiteit bedoeld hadden. „Hier is in de eerste verte geen sprake van.” Zoo „te Wittenberg als te Genève leefde men jarenlang „nog in het onwankelbaar besef, dat de belijdenis, „die men zelf belee, een absoluut en exclusief „karakter droeg. Al, wat hiermee streed, gold voor „vervalsing der waarheid en leugen; juist „zooals men in beide sferen der Re- „formatie zijn eigen Kerk, niet slechts „vergelijkenderwijs voor de zuiverste „hield, maar haar aanzag voor de eeni- „ge wettige voortzetting van DE Kerk „der apostelen, zoodat Rome's kerk niet „slechts als gedeformeerde, maar als valsche na- „booting der Kerk, opzij werd geworpen, en

1) Dr Kuyper citeert hier den grieksch tekst.

2) Men vergeet niet, dat dr Kuyper dit citaat gaf in een bespreking in een §, die „niet van de Religie, noch van de Kerk, maar van de Theologie als wetenschap handelen” wil (II 614). Er komen evenwel passages, die voor de pluriformiteit der kerk rechtstreekske betekenissen hebben.

3) Om te onthouden, K. S.

„straks door de epigonen der Reformatie als de „Kerk van den Antichrist verafschuwd. Dit kon „aanvankelijk ook niet anders. Niettegenstaande „het schisma van de Oostersche Kerk reeds meer „dan vier eeuwen had voortgeduurd, had men „nog steeds geweigerd, hierin meer dan een schis- „ma te zien. Eeuw in eeuw uit was men gewend „aan het denkbeeld, dat de waarheid, die immers „absoluut moest zijn, dit absoluut karakter ook in „de eenheid van vorm en uitdrukking moest hand- „haven; en wijl alleen de rigoristische „doorzetting van de eenheid der Kerk „dit resultaat had mogelijk gemaakt, kon de ge- „dachte zelfs van zekere pluriformi- „teit voor het kerkelijk leven bij nie- „mand postvatten. Zoo diep was dan ook „dit eenheidsbegrip in de toenmalige voorstelling „ingedrongen, dat men, terwijl de pluriformiteit „er reeds de facto was, en haar werking „deed gevoelen, nochtans voortging te rede- „neeren en te handelen, alsof er nooit anders dan „van de ééne, uniforme Kerk sprake kon zijn” (II 615/6).

Citaat C. „Dat de uniformiteit der Kerk in „de pauselijke idee haar consequente uitdrukking „had gevonden, en dat met het opzeggen van „de gehoorzaamheid aan den Paus de „uniformiteit voor goed gebroken lag, „om nimmermeer hersteld te worden, „dronk tot het toenmalig besef nog niet door” (II, 616).

Citaat D. „De Byzantijnsche geest, die met „name weer over de Duitse vorsten vaardig was „geworden, verwierp het denkbeeld van „elke pluriformiteit der Kerk op eigen „erf zoo beslist en vastberaden, dat ten slotte het „cuius regio eius religio een oogenblik leidende „gedachte kon worden” (II 616).

Citaat E. „Het denkbeeld van gewetensvrij- „heid, dat een rechtstreeksch gevolg van „de pluriformiteit is...” (II 617).

Citaat F. „Aan Luther komt de eere toe, aan „de valsche uniformiteit der Kerk den doode- „lijken steek te hebben toegebracht. Toen Luther „de pauselijke bul verbrandde, was die eenheid in „beginsel reeds vernietigd” (II 617). „En toen „nu Luthers initiatief in het hart van duizenden „weerklink vond, en uitgangspunt voor een eigen „Kerkformatie werd, was hiermee eo ipso de plu- „riformiteit van het kerkelijk leven tot een feit ge- „worden” (II 617).

Citaat G. „Zoodra een ander streven naast het „zijne (Luther!) optrad en de kracht bleek te be- „zitten, om zelfs in nog hooger mate dan het zijne „kirchenbildend te zijn, ... ontbrak de macht, „die aan deze derde „kirchenbildende” macht het „opkomen en het zich consolideeren kon belet- „ten” (II 618). „Dat de Anabaptistische en So- „ciniaansche beweging, in haar dualistisch-mys- „tieke en nuchter-rationalistische actie, niet tot „gelijk resultaat hebben geleid, en hoogstens nog „nabloeien in kleine groepen, die geen oogenblik „algemeene betekenis wisten te erlangen, „... was een rechtstreeksch gevolg van hun ge- „mis aan „kirchenbildende” kracht. En „zoo was de les der historie deze, dat de „Kerk van Christus zich in meer dan ééne vorm „moest openbaren, maar tegelijk, dat deze pluri- „formiteit van openbaring niet afhing van wille- „keur of gril, maar bepaald werd door de geeste- „lijke en vormende kracht, die in elke richting, die „het hoofd opstak, al dan niet aanwezig bleek” (II 618).

Citaat H. „Deze pluriformiteit der Kerken „leidde dan ook ongemerkt en vanzelf tot de er- „kentenis, dat er, behalve de Armenische, de Kop- „tische en andere kerken in het verre Oosten, met „name vier grondtypen van kerkformatie „openbaar werden; en wel ten eerste als vrucht „der Reformatie de Luthersche en de Gere- „formeerde, en daarnaast de Griekse en „de Roomsche. Vier hoofdgroepen, die elk een „eigen kerkelijk karakter vertoonen, een „eigen streven openbaren, een eigen vorm „aannemen, en als zoodanig ook een eigen theo- „logische richting vertegenwoordigen. In het „dogma van de ecclesia visibilis (zichtbare kerk) „als openbaring der ecclesia invisibilis (onzicht- „bare kerk) werd, zonder dat men het aanstonds „merkte, deze pluriformiteit confessioneel geijkt. „Zoolang toch de Roomsche-pauselijke eenheids- „waan standhield, was het volkomen natuurlijk, „dat men de zichtbare Kerk met de onzichtbare „identificeerde. Waar slechts ééne openbaring van „het wezen is, moge men nog van een gradueel „verschil gewagen, dat aan het adaequale der „openbaring in den weg staat, maar door de schei- „ding tusschen clerus (de „geestelijkheid”) en laici („leken”), was Rome ook deze bedenking te boven „gekomen. Zoodra echter meerdere Kerkformatiën „optraden, die elk voor zich pretendeerden de „openbaring van de ware Kerk te zijn, maar zon- „der dat ze het aandorsten, elkanders doop te ver- „werpen, of de zaligheid in volstrekten zin, aan „wie van andere confessie was, te betwisten, viel „wezen en openbaring der Kerk van-

4) Het volgt bij dr Kuyper onmiddellijk op de laatste woorden van citaat C.

5) De onderdanen moeten de religie van hun vorst aannemen.

„zelf ui-
„meer D
„Christ
„waarme
„formati
„zichtba
„clesia in
„corpus
„van Chr

Voorloc
geven cit
ze bezie
Maar w
mer van

„Doleer

Onder
tikel van
der Gere
plaatsen
op dit ar
We kie

door ds
schieten
leven. Of
invloeren
actie ver
de liturgi
gens van
is door d
gezegen,
nu stelt
er een au
den Heili

Zonder
ken, zond
den aan l
sie (d.w.z.
zaamheid
terugkeek
willen we
land zeer
dan het p
Dat is oc
dan eens
die van i
persoonlij
in hun u
ken is.

Maar n
Mak opw
Geest.

Om te
woorden
matie, di
allen. Ni
Ook niet
tuelen, l
eters.

Reeds
aandacht
bedoeling
vraag ik
zich nog
land gebe
oogenblik
het soms
(dus ook
van mei
levensont
bracht in
vele duiz
hier in l
vaak trot
in Indië
lukkiger
heeft er
met de h
naarstig
wel. Ong
het lever
schakeeri
zeer ver
resse-gra
volg kan
sommige
waarvoor
wil leve
als bij h
drinkt m
spreekt e
misschier
land. Ma
dan is h
volum ei
elders th
heid den
ma. Daa
maar de
men in v

Is het
van die
neen? M
Geest, di
reformati
kerkte
theevisite
heersche
„geestelij